

УДК 343.641

К.О. ЧЕРЕВКО, канд. юрид. наук, Харківський національний університет внутрішніх справ

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ МІЖНАРОДНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ЩОДО НОРМИ ПРО КРИМІНАЛЬНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА НЕЗАКОННЕ ПРОВЕДЕННЯ АБОРТУ

Ключові слова: аборт, міжнародне законодавство, міжнародний досвід, незаконне проведення абортів, кримінальна відповідальність за аборт

Згідно статті 3 Конституції України людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Одним із головних завдань кримінального права України є охорона життя та здоров'я людини. Стан наукової розробленості проблеми абортів і кримінально-правового захисту життя ще ненародженої дитини в Кримінальних кодексах низки зарубіжних країн носить суперечливий, неоднозначний характер. До теперішнього часу в Україні ґрунтовної наукової розробки питань кримінально-правової характеристики незаконного проведення абортів не проводилось. Проте, окремі проблеми кримінальної відповідальності за незаконне проведення абортів досліджували такі вчені-юристи, як: С.В. Анощенкова, М.І. Бажанов, Ю.В. Баулін, Ф.Ю. Бердичевський, Беляєв М.О., В.І. Борисов, С.В. Бородин, В.О. Глушков, Ю.В. Гоголь, І.І. Горелик, П.С. Дагель, О.М. Джужа, П.А. Дубовець, М.І. Загородніков, А.А. Жижиленко, А.М. Красіков, Н.Є. Крилова, В.М. Куц, Т.О. Лаврентєва, Г.К. Лапко, Л.А. Лозанович, О.В. Лукічов, Г.Ю. Мане, Г.О. Мендельсон, Є.М. Моїсєєв, В.А. Мисливий, Л.А. Остапенко, А.М. Орлеан, О.М. Попов, В.В. Панкратов, А.А. Піонтковський, М.В. Радченко, С.Ю. Романов, І.Є. Роткіна, В.В. Сташис, М.С. Таган-

цев, В.Я. Тацій, В.В. Устименко, М.Б. Фішман, Р.Д. Шарапов, М.Д. Шаргородський, Н.М. Ярмиш та ін.

Аналіз кримінального права зарубіжних країн свідчить про те, що ставлення їх законодавців до проблеми абортів і кримінально-правової охорони життя ще ненародженої дитини суттєво відрізняється. У деяких європейських державах, зокрема, Швейцарії, Ірландії, Португалії штучне переривання вагітності дозволене лише за наявності медичних показань. В інших, наприклад, у Франції переривання вагітності допускається лише до закінчення 12-го тижня вагітності з моменту запліднення, а в подальшому – лише за наявності медичних показань. У третіх – вагітність може бути перервана за медичними та соціальними показаннями (Англія, Угорщина, Ісландія, Фінляндія та ін.).

У КК Австрії норми про відповідальність за незаконне переривання вагітності розміщені в окремому розділі «Переривання вагітності». На підставі Австрійського КК штучне переривання вагітності не карається, якщо воно проводиться лікарем на протязі перших трьох місяців вагітності, за медичними показаннями для попередження серйозної небезпеки для життя вагітної жінки – незалежно від строку вагітності. У КК Австрії відповідальність за незаконне переривання вагітності диференціюється в залежності від суб'єкта злочинного діяння, способу здійснення та наявності або відсутності згоди вагітної жінки на операцію. Виділяються такі склади:

- 1) штучне переривання вагітності лікарем за згодою вагітної жінки за відсутності обставин, що роблять штучне переривання вагітності безкарним;
- 2) те ж саме діяння, скоєне у вигляді промислу;
- 3) переривання вагітності особою, яка не має диплома лікаря, за згодою вагітної жінки;
- 4) те ж діяння, скоєне у вигляді промислу, або те, що потягло за собою смерть потерпілої;
- 5) переривання чи допущення переривання самою вагітною жінкою;

6) переривання вагітності без згоди вагітної жінки;

7) те ж діяння, якщо воно спричинило смерть потерпілої. Особа, яка скоїла діяння, передбачені в пунктах 6 і 7, не карається, якщо переривання вагітності здійснене для спасіння життя вагітної жінки від безпосередньої небезпеки, настання якої неможливо запобігти в інший спосіб за наявності обставин, які не дозволили отримати згоду вагітної заздалегідь [1, с.49–50].

Згідно з КК Німеччини 1871 року, жінка повинна усвідомлювати, що ще ненароджена людина на кожній стадії вагітності має особисте право на життя. Статті, що стосуються переривання вагітності (сім статей), віднесені до розділу 16 «Карані діяння проти життя».

У кримінальному законодавстві ФРН існує склад злочину – «агітація» за переривання вагітності. Дане злочинне діяння може виражатися в таких діях, як публічна реклама з корисною ціллю особистих чи чужих служб, здійснюючих переривання вагітності чи сприяючих цьому, рекламування засобів, предметів чи приладів, які можуть бути використані для переривання вагітності (параграф 219-А). Також КК ФРН передбачає відповідальність за збут засобів для переривання вагітності [1, с.49].

В Ізраїльському кримінальному законі про покарання від 1977 р. у главі «йюд» є окремий розділ «бет». Статті даного розділу докладно розглядають кримінальний аспект здійснення штучного переривання вагітності. У статті 313 йдеться про те, що той, хто свідомо здійснив переривання вагітності у жінки шляхом медичного втручання або будь-яким іншим способом карається позбавленням волі на строк до 5-ти років. У ст.314 йдеться про те, що лікар не буде нести відповідальності за проведення штучного переривання вагітності у жінки за наявності двох умов:

1) штучне переривання вагітності було проведено в медичному центрі, який має ліцензію для здійснення даної цілі від міністра охорони здоров'я;

2) жінка заздалегідь отримала дозвіл спеціальної комісії [2, с.66–67].

У КК Данії містяться норми щодо ненадання допомоги вагітній жінці. Позбавлення волі строком до 1-го року або штраф можуть бути призначені будь-якому чоловіку, який не надає вагітній від нього жінці допомогу, якої вона потребує для пологів, якщо вона через це опиняється в скрутному становищі. Також покаранню у вигляді взяття під варту підлягає будь-який член сім'ї вагітної жінки, який не надасть їй необхідну допомогу [3, с.168].

У КК Швейцарії відповідальність за переривання вагітності визначена у пункті 2 розділу 1 «Злочинні діяння проти життя і здоров'я». Згідно цих норм караються як сама жінка за переривання вагітності чи допущення цього (ст.118), так і особа, яка перериває вагітність за згодою або без згоди жінки (ст.119). Обтяжуючою другим із цих злочинів обставиною є вчинення його у виді промислу. Стаття 120 КК визначає умови некараного переривання вагітності. Порушенням визнається неповідомлення лікаря про проведене ним в умовах крайньої необхідності переривання вагітності (ст.121). [4, с.160–169]

У КК Польщі злочини проти нормального розвитку плоду віднесені до злочинів проти життя і здоров'я (глава XIX). Ними визнаються: переривання вагітності за згодою жінки з порушенням приписів закону; надання жінці допомоги у такому перериванні вагітності або схиляння її до цього (ст.152); переривання вагітності без згоди жінки із застосуванням до неї насильства чи в інший спосіб, або доведення вагітної жінки до переривання вагітності шляхом насильства, погроз чи обману (ст.153). Звернімо увагу на те, що обтяжуючими ці діяння обставинами є вчинення їх тоді, коли плід досяг здатності до самостійного життя поза організмом вагітної жінки, а так само настання смерті вагітної жінки (§ 3 ст.152, § 2 ст.153 і ст.154). [5, с.126–127]

У КК Франції спеціальний розділ I книги 5 присвячено певним злочинним діянням у галузі охорони здоров'я. Його норми спрямовані на кримінально-правовий захист:

1) людського виду. Йдеться про ст.511-1, якою передбачена відповідальність за «прак-

тичну реалізацію евгеніки з метою організації селекції людей»;

2) людського організму, зокрема: отримання від людини будь-якого з її органів, тканин, клітин чи продуктів життєдіяльності на умовах оплати або посередництва у ньому (ст.511-2 і ст.511-4); вилучення органу, тканини, клітини чи продуктів життєдіяльності у людини за відсутності її згоди, отриманої у встановленому законом порядку (ст.511-3 і ст.513-5); збір або вилучення гамет (статевих клітин) живої людини без її письмової згоди (ст.511-6); вилучення чи трансплантація органів або вилучення чи пересадка, консервація чи перетворення тканин, або пересадка клітин в установі, яка не має на це відповідного дозволу (ст.511-7); поширення чи передача органів, тканин, клітин чи продуктів життєдіяльності людини з метою дарування без дотримання санітарних правил (ст. 511-8); розголошення інформації, яка дозволяє встановити людей, які здійснили дарування чи отримання в дар гамет (статевих клітин) (ст.511-10); збір чи вилучення гамет (статевих клітин) з метою запліднення без проведення необхідних тестів (ст.511-11); незаконне штучне запліднення подарованою спермою (ст.511-12);

3) людського ембріону, зокрема: придбання людського ембріону на умовах оплати (ст.511-15); здійснення зачаття поза материнським тілом у промислових чи комерційних (ст.511-17), дослідницьких чи експериментаторських цілях (ст.511-18); незаконне експериментування над ембріоном (ст.511-19); розголошення інформації, яка дозволяє встановити пару, яка відмовилась від ембріону, і пару, яка прийняла його (ст.511-23).

Набагато ретельніше розробленим у цьому плані є КК Естонії. У його главі 9 «Винні діяння проти особи» є спеціальний розділ 4 «Незаконне штучне переривання вагітності». Ним передбачена відповідальність за такі злочини, як: (1) штучне переривання вагітності проти волі вагітної жінки (ст.125); (2) штучне переривання вагітності за волею вагітної жінки, вчинене особою, яка за законом

не має права на проведення операцій з переривання вагітності (ст.126). Кваліфікуючою цей злочин обставиною є те саме діяння у разі, якщо термін вагітності перевищує 21 тиждень; (3) штучне переривання вагітності за волею вагітної жінки, вчинене пізніше передбаченого законом строку (ст. 127); дача жінкою згоди на протизаконне штучне переривання своєї вагітності чи штучне переривання пізньої вагітності (ст.128) [6, с.892].

Незаконному поводженню з людським ембріоном присвячено розділ 5 глави 9 «Винні діяння проти особи» КК Естонії. Статтями 129–132 передбачена відповідальність за: заподіяння шкоди людському ембріону, що знаходиться в матці, шляхом пошкодження, введення якої-небудь речовини чи іншою дією; клонування людини, а також створення гібридної чи химерної людини; екстракорпоральне створення людського ембріона без мети його переносу в порожнину матки, або поза установою, або особою, що не має на те законного права, або екстракорпоральне збереження людського ембріону в не замороженому виді понад установлений законом термін, або вчинення угод щодо людського ембріону у приватному порядку; перенесення чужої яйцеклітини чи створеного з неї людського ембріону жінці, яка завідомо має намір після пологів відмовитися від розвиненої з ембріона дитини (незаконне сурогатне материнство) [7, с.116–119].

Стаття 126 КК Болгарії, яка встановлює відповідальність за незаконне умиртвіння плоду за згодою жінки (ч.ч.1–3), або без її згоди (ч.5), розміщена у розділі «Вбивство». При цьому в ч.4 цієї статті спеціально підкреслено, що при вчиненні злочинів, передбачених її ч.ч.1–3, ця жінка понесе відповідальність, у тому числі за підбурювання і пособництво [8, с. 99–100].

В Білорусії аборти дозволені законодавством, яким установлені критерії і терміни переривання вагітності за бажанням жінки (до 12 тижнів вагітності), по медично-соціальним (до 22 тижнів вагітності) та по медично-генетичним показанням.

Стаття 123 КК Російської Федерації передбачає відповідальність за незаконне проведення абортів особою, яка не має вищої медичної освіти відповідного профілю, у вигляді штрафу чи виправних робіт. Якщо дане діяння потягнуло за собою через необережність смерть потерпілої чи спричинення тяжкої шкоди її здоров'ю, то воно карається позбавленням волі на строк до 5-ти років з позбавленням права займати певні посади чи займатись певною діяльністю на строк до трьох років чи без такого [9, с.297–299].

У РФ перервати вагітність без пояснення причин можна в термін до 12 тижнів. Це не стосується підлітків молодших 15 років; їм дозвіл на аборт повинні давати батьки. На більш пізніх термінах (від 12 до 22 тижнів) дозволений аборт по медичним або соціальним показанням. Соціальні причини для переривання вагітності жінка повинна підтвердити документально. Вони можуть бути, наприклад, такими: чоловік вмер під час вагітності або є інвалідом першої або другої групи; майбутні батьки знаходяться в місцях позбавлення волі, позбавлені батьківських прав, не мають роботи; жінка незаміжня, розведена, проживає в гуртожитку, уже має більше 3 дітей. Право на аборт за соціальними показниками мають також жертви сексуального насильства і біженки.

Крім Росії, аборт у перші 12 тижнів вагітності дозволений у Бельгії, Данії, Німеччині, Норвегії. Однак на практиці в Данії аборти робляться і на термінах 13–16 тижнів. У Норвегії аборти на термінах більше 18 тижнів дозволяються тільки «з особливо вагомими причинами». У перші 8 тижнів дозволений аборт у Гайані; у перші 10 тижнів – у Туреччині, де на аборт потрібна згода чоловіка, і у Франції; у перші 14 тижнів – в Австрії і Камбоджі; у перші 13 тижнів – в Італії. У США довгий час були заборонені будь-які аборти, але між 1967 і 1973 роком 17 штатів змінили місцеве законодавство. На яких термінах можливий аборт, кожен штат встановлює самостійно.

У Канаді федерального закону про аборти не існує, і кожна тамтешня провінція самос-

тійно регламентує цю процедуру. Найбільший термін, на якому жінка може зробити аборт у цій країні, – 18 тижнів і 6 днів.

Аборт з соціально-економічних причин на пізніх термінах (до 24 тижнів) дозволений в Англії, але заборонений у Шотландії. У Фінляндії аборти за соціальними показниками дозволени тільки до 12 тижнів, а на більш пізніх термінах – тільки у випадку загрози життю і здоров'ю матері, або при серйозних аномаліях плоду. «Соціальні» аборти дозволени також в Угорщині, Ісландії, Люксембурзі.

В Японії дотепер не дозволени до продажу протизаплідні таблетки, і аборт залишається головним засобом регулювання народжуваності. За законом, прийнятому в 1948 році, показаннями для абортів є сексуальне насильство, погана спадковість, загроза здоров'ю жінки. У 1949 році до цього списку додалися економічні розуміння. До 1976 року аборти були дозволени на термінах до 28 тижнів. У 1991 році цей термін, незважаючи на протест громадськості, був знижений до 24 тижнів.

В Іспанії закон, що дозволяє аборти, був прийнятий у 1985 році. Аборт допускається тільки на ранніх термінах (до 12 тижнів) у випадках, якщо вагітність з'явилася результатом сексуального насильства, або у плоду виявлені серйозні аномалії, є загроза життю, фізичному і психічному здоров'ю жінки. Схожий закон діє в Португалії.

У Польщі, Аргентині, багатьох країнах Латинської Америки дозволени аборти тільки при загрозі життю і здоров'ю жінки. У Непалі, Об'єднаних Арабських Еміратах, Афганістані, Анголі, Єгипті, у Новій Гвінеї аборти цілком заборонені. У Непалі жінок, що нелегально зробили аборт, судять за убивство і відправляють у в'язницю.

В Україні аборти офіційно легалізовані, передбачені чинним законодавством, зокрема, таким документом, як Основи законодавства України про охорону здоров'я, в статті 50 якого говориться, що аборт в Україні дозволений (за бажанням жінки) до 12 тижнів і (згідно з медичними чи соціальними показниками) від 12 до 22 тижнів вагітності [10].

Стаття 50 Конституції України дозволяє аборти за соціальними та медичними показниками, правда, якими саме не вказано, а стаття 57 надає право жінці самій вирішувати проблему материнства, тобто, робити чи не робити аборт. У містах України ліцензії на проведення абортів видані як державним, так і приватним медичним закладам. Таких тисячі. За різними даними, вартість операції приблизно від 100 до 300 у.о. Кожна жінка має право на анонімність. Відтак, частими клієнтами українських клінік є громадянки Польщі, де заборонено проводити аборти, які прирівнюються до вбивства людини. Для прикладу, коли Україна у 1995 році за кількістю абортів посідала у світі 3 місце, то Польща – 94. Тут відчутний вплив саме церкви, яка категорично висловлюється проти абортів, створює чимало інституцій для збереження життя дитини і материнства, планування родини. Подібне зараз відбувається і в Україні. До того ж, не усі священники мають право давати розгрішення для жінок, які зробили аборт. Батько УГКЦ Орест Фредина зазначив: «Цей гріх настільки важкий, що він є завжди задержаний для єпископа. Майже кожен адміністратор храму має благословення від єпископа відпустити цей задержаний гріх. Дають розгрішення у часі Великодньої сповіді усі священники. Але мусить бути для цього підстава. Для того, щоб людина отримала прощення за цей гріх, заплачена дорога ціна – Кров Ісуса» [11].

На відміну від кримінального законодавства більшості зарубіжних країн проблеми захисту життя ще ненародженої дитини в кримінальному законодавстві України належним чином не вирішені. Чинним КК передбачено лише одну статтю стосовно незаконного проведення абортів, в якій вищезазначені проблеми не розглядаються.

Кримінальний кодекс України передбачає відповідальність за два види абортів.

– за проведення абортів особою, яка не має вищої медичної освіти (ч.1 ст.134 КК). Суб'єктами цього злочину визнаються особи, які не мають вищої медичної освіти (медсестри, акушерки, фельдшери та інші особи, що ма-

ють середню медичну освіту), незалежно від того, де вони провели аборт, а також особи, які взагалі не мають ніякої медичної освіти.

– за кваліфікований аборт (ч.2 ст.134 КК). Незаконний аборт визнається кваліфікованим, якщо його проведення спричинило тривалій розлад здоров'я, безплідність чи смерть потерпілої.

Проаналізувавши деякі аспекти виникнення та розвитку відповідальності за незаконне штучне переривання вагітності, можна зробити певні висновки: по-перше, аналіз кримінального законодавства низки зарубіжних країн свідчить про те, що законодавець на один рівень захисту життя і здоров'я матері ставить захист життя ще ненародженої дитини. Це відображається в диференціації кримінальної відповідальності в залежності від строку вагітності та життєздатності плоду. По-друге, кримінальне законодавство більшості зарубіжних країн досить детально, не обмежуючись однією статтею КК, а декількома, або, навіть, розділами, регламентує питання, пов'язані з кримінальною відповідальністю за незаконне штучне переривання вагітності. По-третє, існує явна необхідність узгодити норми кримінального законодавства України в даному напрямку з Основами законодавства про охорону здоров'я України, що дало би можливість диференціювати кримінальну відповідальність за незаконне штучне переривання вагітності в залежності від строку вагітності та життєздатності плоду.

ЛІТЕРАТУРА

1. Крилова Н. Е. Ответственность за незаконное производство аборта и необходимость уголовно-правовой защиты, будущей жизни / Н. Е. Крилова // Вестник МГУ. Сер. 11. Право. – 2002. – № 6. – С. 38–51
2. Дорфман М. М. Искусственное прерывание беременности по уголовному праву Израиля / М. М. Дорфман // Закон и право. – 2004. – № 2. – С. 66–68.
3. Уголовный кодекс Дании / науч. ред. С. С. Беляев ; пер. А. Рычев. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 2001. – 171 с.

4. Уголовный кодекс Швейцарии / науч. ред., предисловие и перевод с нем. А. В. Се-ребренниковой. – СПб. : Юридический центр Пресс, 2002. – 350 с.

5. Уголовный кодекс Республики Польша / науч. ред. канд. юрид. наук, доц. А. И. Лука-шов, докт. юрид. наук, проф. Н. Ф. Кузнецова ; пер. с польского. – СПб. : Юридический центр Пресс, 2001. – 234 с.

6. Хавронюк М. І. Кримінальне законодав-ство України та інших держав континенталь-ної Європи: порівняльний аналіз, проблеми гармонізації : монографія / М. І. Хавронюк – К. : Юрисконсульт, 2006. – 1048 с.

7. Уголовный кодекс Эстонской Республи-ки. / под ред. акад. В. В. Запсвалова. – СПб. : Юридический центр Пресс, 2001. – 262 с.

8. Уголовный кодекс Республики Болгария / пер. с болгарского Д. В. Милушова ; под. ред. акад. А. И. Лукашева. – СПб. : Изд-во «Юри-дический центр Пресс», 2001. – 298 с.

9. Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации / под общ. ред. Ю. И. Скуратова и В. М. Лебедева. – Изд. 2-е. – М. : НОРМА-ИНФРА-М, 1998. – 832 с.

10. Закон України «Основи законодавства про охорону здоров'я» : від 19.11.1992 р., № 2801–XII // ВВР України. – 1993. – № 4. – Ст. 19.

11. Терещук Г. Аборт для української жін-ки – це звичне явище / Г. Терещук [Електрон-ний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.radiosvoboda.org/content/article/932621.html>.

Черевко К. О. Кримінально-правовий аналіз міжнародного законодавства щодо норми про кримінальну відповідальність за незаконне проведення абортів / К. О. Черевко // Форум права. – 2013. – № 3. – С. 733–738 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2013_3_120.pdf

Досліджено норму про кримінальну відповідальність за незаконне проведення абортів деяких зарубіжних країн, а також особливості кримінальної відповідальності та кваліфікації цих злочинів. Зроблено висновки щодо покращення кримінального законодавства України та Основ законодавства про охорону здоров'я.

Черевко К.А. Уголовно-правовой анализ международного законодательства о норме про уголовную ответственность за незаконное проведение аборта

Исследована норма про уголовную ответственность за незаконное проведение аборта в некоторых зарубежных странах, а также особенности уголовной ответственности и квалификацию этих преступлений. Сделан вывод, согласно которого необходимо улучшить уголовное законодательство Украины и Основ законодательства про охрану здоровья.

Tcherevko K.O. Criminal Legal Analysis of International Legislation on the Norm of Criminal Liability for Illegal Abortion

The rate of about criminalizing abortion is illegal in some foreign countries, also, the fea- tures of criminal responsibility and qualifications of these crimes. The conclusion, according to which the need to improve the criminal law of Ukraine and the fundamentals of legislation about health care, is made.